

Dilhan Eryurt ve Bize Bıraktıkları

İbrahim Küçük^{1*},

¹Erciyes Üniversitesi, Fen Fakültesi, Astronomi ve Uzay Bilimleri Bölümü, 38039, Kayseri

Özet

Bu çağrılı bildiride son doktora öğrencisi olmakla onur duyduğum değerli hocam rahmetli Prof.Dr. Dilhan Eryurt Ezer'in bilim yaşamı ve bilime katkılarından bahsedilmektedir. "Benim gayretim, aktif çalışma hayatımdan ayrıldığı zaman, yıldızların yapıları ve evrimleriyle ilgili çalışmalara devam edecek elemanlar yetiştirmektir" diyen, öğrencilerini yetiştirirken en önem verdiği hususun, onların olabildiğince bağımsız çalışabilecek nitelikte yetişmeleri olan Prof.Dr.Dilhan Eryurt Ezer'in bize bıraktıkları anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Memorials, Tarih, Eğitim, İdari

1 Yaşamı

Dilhan Eryurt'un babası, Ziraat Vekâleti müsteşarlarından ve 7-8'inci dönem Denizli milletvekili olan Abidin Ege, Bornova'da bugünkü Ege Üniversitesi'nin temelini oluşturan Yüksek Ziraat Mektebi'ni kurma çalışmaları için İzmir'deydi. Dilhan Eryurt, işte bu tarihlere denk gelen 29 Kasım 1926'da İzmir'de doğar. Bu tarihten kısa bir süre sonra İstanbul'a, birkaç yıl sonra da Ankara'ya yerleşirler. Dilhan Eryurt, ilkokulu Mimar Kemal İlkokulu'nda okur. İlkokul yıllarına değinirken şöyle diyor: "O zamanlar bizi, Onuncu Yıl Marşı'nı söylemek için sokaklarda dolaştırırlardı." Dilhan Eryurt, bu olayın etkilerini hâlâ kalbinde taşıdığını belirtiyor.

Babası ise ona küçüklüğünden beri şunu aşılamış: "Kızım, oku, kendini yetiştir ve memleketin için bir şeyler yap." Ankara Kız Lisesi'ne öğrenimine devam eder (Alp 1997). En sevdiği derslerin başında Matematik gelmektedir. Lise bitiminde Yüksek Matematik ile uğraşmak ve bu konuda yoğunlaşmak istemektedir.

2 Üniversite yılları

1942-43 eğitim-öğretim yılında İÜ Fen Fakültesine girer. Yüksek Matematik ve Astronomi sertifikalarını birlikte almak zorunda olmaları nedeniyle Astronomi ile yakın ilgisi bu sıralarda başlamıştır. Üniversite Reformu'nu izleyen yıllarda İÜ'de Hitler'in Almanyası'ndan kaçan bilim insanları ile Ord.Prof. Kerim Erim, Ord.Prof. Ali Yar gibi değerli bilim insanlarından dersler alır. Aynı yıllarda ise AÜ Fen Fak. Kuruluşu başlamıştır. Münih Üniversitesi'nde Gök Mekaniği dalında doktora yapan Prof.Dr. Tevfik Okyay Kabakçıoğlu AÜ Fen fakültesinde göreve başlar. Dilhan Eryurt 1946 yılında İÜ den mezun olunca lisansüstü çalışmalar yapmak üzere AÜ Fen fakültesine başvurur. Fakat kadro problemi ile karşılaşır.

Ancak Prof.Dr. Tevfik Okyay Kabakçıoğlu kendisini pratik astronomi uygulamalarında yardımcı olmak üzere fahri asistan olarak işe alır. Kendisi astrofizik alanında yetişmek arzusundadır. Bu sırada babası kendisini Michigan-ABD'de bulunan büyük dayısının yanına gönderir. Bu sırada da kendisi için AÜ de kadro çıkar ve atanır. 1.5 yıllık görev izniyle Michigan-ABD'ye gider.

3 Amerika

Michigan Üniversitesi'ndeki hocaları, Dilhan Eryurt'a orada kalmasını ısrarla önerirler ama o, bu üniversitede kalmaz ve Türkiye'ye döner. Ankara Üniversitesi Astrofizik Anabilim Dalı'nda asistan olur ve o sıralar Türkiye'de bulunan Prof. Dr. A. E. Kreiken'in yanında doktora, daha sonra da doçentlik çalışmalarını tamamlar. Eryurt, Dr. Kreiken'in asistanlığını, bir cümleyle şöyle özetliyor: "Prof. Kreiken'in yanında çalıştım ama, kütüphanecilik dahil her türlü işi yaptım." "Kreiken genel astronomi konuları ile ilgileniyordu. Astrofizik alanına girmiyordu. Beraber istatistik ağırlıklı 2-3 çalışma yaptık" (Focus 1999).

1953'te Ankara Üniversitesi Astrofizik Anabilim Dalı'nda doktorasını ve ardından doçentlik çalışmalarını tamamladı. O dönemde Prof. Dr. Kreiken tarafından profesörlük teklif edildiği halde, Dilhan Eryurt, hemen profesör olmaktansa, kendisini yeterli birikime ve düzeye ulaştırmış hissedinceye kadar araştırmalarına devam etmeye karar verir. Bu nedenle, doçentliğini Ankara Üniversitesi'nden aldıktan sonra, 1959 yılında IAEA (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı) tarafından verilen bir burs ile iki yıllığına Kanada'ya gönderilir. Orada Prof.Cameron'la tanışır ve çalışır. Belli bir burs ücreti almaya başlar. İkinci yıl kurallara göre 500 dolar kadar bir artış yapılır. Dilhan Eryurt 3. kez bursu almaya hak kazanınca, esas kadroya alınır. Dilhan Eryurt öylesine başarılıydı ki, başlangıçta bir yıllığına aldığı bursu, yedi yıl çalıştığı sürekli kadroya dönüştürebilmişti. Burada aynı zamanda ilk kez bilgisayar ile tanışır.

4 İlk UAK

Dilhan Eryurt, 1968'de, Prof.Dr. Erdal İNÖNÜ'den gelen davet ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fizik Bölümü'ne gelir ve bir yıl boyunca professor olarak çalışır. Bu sırada, o zamana değin hiç yapılmamış bilimsel bir astronomi toplantısı düzenler. O yıl TÜBİTAK'ın desteğiyle başlatılan bu toplantılar, daha sonar iki yılda bir devam eder. O tarihlerde Türkiye'de astronomiyle ilgilenen pek az bilim adamı vardır.

O günleri değerlendirirken, Dilhan Eryurt şunları söylüyor: "İ. Ulusal Astronomi toplantısını düzenlediğimizde, astronomiyle ilgilenen 25 kişi vardı. Şimdi, bir toplantı olduğu zaman yüzlerce kişi geliyor." Bugün ülkemizde astronomi ile uğraşanlar birçok ülkedekilere oranla çok daha küçük bir topluluk oluşturuyorlar. Buna karşın, Türkiye'deki astronomlar uluslararası alanda çok sayıda bilimsel çalışmaya imza atmışlardır.

* kucuk@erciyes.edu.tr

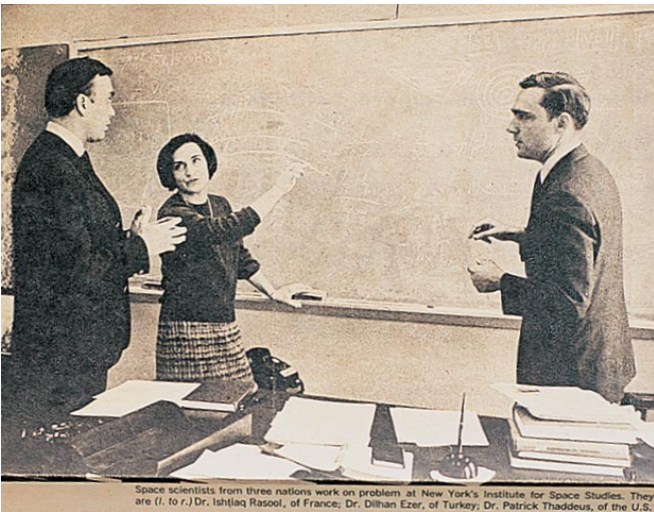
2 İbrahim Küçük

Şekil 1. Okul yılları (sol), Üniversite yılları (sağ).

Şekil 2. Dilhan Eryurt Amerika'da (sol), Birinci Ulusal astronomi Toplantısı-ODTÜ (sağ).

Şekil 3. Dilhan Eryurt NASA'da (sol), Ödülleri (sağ).

5 NASA'da

1969 yılında kazandığı bir burs ile NASA-Goddard Uzay Enstitüsü'ne gönderilir. Orada 1973 yılına kadar çalışacaktır. NASA ya burs alarak gider tek kadın astronom. Astrofizik hesaplamalarında çok gerekli olan bilgisayarlarla o sırada tanışır. Türkiye'de o zaman bilgisayarın ne olduğu bile bilinmiyordu. Eryurt, bilgisayarla nasıl tanıştığını şöyle anlatıyor: "Kanada'da Deep River Atom Enerjisi Laboratuvarı'nda Prof. Dr. Cameron'la çalışırken, bana bir problem Verdi ve bunun için bir bilgisayar program hazırlamamı istedi. Ben daha programlama nedir bilmiyordum, duymamıştım."

Eryurt, Goddard Enstitüsü'nde çalışmaya başladıktan sonra, Cameron'la birlikte, Güneş'in evrimi üzerine araştırmalar yapar. Yaptıkları çalışmaların büyük bir önemi vardı; çünkü, o zamana değin kabule dilmiş olan Güneş modeli artık ciddi olarak eleştiriliyordu. En son kuramları ele alarak yeni bir model yapılması, yani sıcaklık, yoğunluk, ışınım ve Güneş'le gezegenler arasında meydana gelen etkileşimlerin incelenmesi gerekmektedir. Tüm bu çalışmalar, NASA için çok büyük önem taşımaktaydı; çünkü, Güneş'in ve Güneş Sistemi'nin incelenmesi, o zamanlar daha yeni yeni başlamakta olan uzay uçuşlarının gidişatını belirleyecekti. "Gerçek astrofizikle burada karşılaştım. Türkiye'de biz bilgisayar bile görmemiştik, hesaplamaları hesap makinesiyle yapıyorduk. Kanada'da Prof. Cameron'un yanına gittim ve o bana çalışmam için üç konu teklif etti. Ben hidrojen yıldızlarını seçtim. Dr. Cameron bana dönüp, en zorunu seçtin, dedi. Ardından da, önce hidrojenden oluşan bir gazın opozitesini hesaplamak gerektiğini söyledi. Bir bilgisayar programı yapmam gerekiyormuş. Programa belli sıcaklık ve yoğunluk girilince, programın o gazda opozitenin ne olması gerektiğini bulmalıymış. Yani programın bunu yapması için, benim de programı yapmam gerekiyordu. Ama ben değil bilgisayar programını; bilgisayarı ve programlamayı bile bilmiyordum. Hemen kütüphanelere gittim, kitaplar aldım ve programlamayı öğrendim ve programı başardım. Dr. Cameron, şimdi bunu bilgisayara koy dedi, ama ben daha bilgisayarı görmemişim. Gittik kartları yerleştirdik ve Dr. Cameron git sonucu al dedi. Sonucu birkaç saniye içinde elimde görünce doğrusu çok şaşırıldım." Dilhan Eryurt'un daha sonra basıldığını söylediği bu çalışmayla burada ilk öğrendiği şey de "fitting" yöntemi olmuş.

6 ODTÜ'ye dönüş

1973 ODTÜ'ye döner Astrofizik ABD kurar 1973 yılında ODTÜ Fizik Bölümü'ne dönerek Astrofizik Anabilim Dalı'nı kurar ve astrofizik alanında eğitime önem verir.

7 Aldığı ödüller

- Maarif Vekili Hasan Ali YÜCEL tarafından verilen Başarı Ödülü 1942
- NASA Apollo Başarı Ödülü 1969
- New York Astronomi Kulübü Onur Belgesi
- Bilim Ödülü 1977
- Şeref Üyeliği 1977
- Ulusal Gözlemevi Onur Plaketi
- Rotary Club Onur Belgesi
- Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanlığı Hizmet ve Şükran Plaketleri
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Dekanlığı Hizmet ve Şükran Plaketleri
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörlüğü Hizmet ve Şükran Plaketleri

8 Yetiştirdiği öğrenciler

Dilhan Eryurt öğrendiklerini gençlere aktarmak, bilim insanı yetiştirmek, yararlı bir şeyler yapmak arzusundaydı. Yetiştirdiği ortam kendisini bu yola itmiştir. 1973 yılında NASA'dan ayrılarak ODTÜ'ye Astrofizik Profesörü olarak katıldığında burada Yüksek Lisans ve Doktora dersleri vermiştir. Öğrencilerinin kuvvetli bir fizik altyapıları olduğundan yıldızlarla ilgili çalışmalara kısa zamanda başlamıştır. Yıldızları evrimi, yapıları, Güneş'in yapısı ve evrimi konularında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencileri bugün Profesör ünvanı ile ülkemizin değişik üniversitelerinde görev yapmakta ve yaptıkları yayınlarla uluslararası literatürde sürekli yer almaktadır.

Kaynaklar

Akoğlu Alp.: Astrofizikte Öncü Bir Türk Kadını Dilhan Eryurt. Bilim ve Teknik Dergisi **360** (1997) 74--80

Unutmaz İrfan.: Güneşin Evriminde Bir Tür Kadını: Prof. Dr. Dilhan Eryurt. Focus Dergisi **360** (1995).

Erişim:

012-1100: [UAK-2015 Program](#) --- [UAK Bildiri](#) --- [Turkish J.A&A.](#)